

Problema omului în filosofia franceză din sec. al XVIII-lea

Sergiu Roșca, dr. hab., prof. univ.

Summary

The French philosophers of the 18th century paid great attention to political philosophy, social-political relations, state and law. The historical roots of social and ethical conceptions formulated by the French philosophers Diderot, Holbach, la Mettrie should be found in the philosophy of English materialism. Like John Locke, they didn't admit to the existence of innate ideas and considered that both consciousness and morality are determined by the social environment. In order to educate somebody, to provide a sound morality it is necessary to improve the social environment. The French thinkers asserted that the way of perfecting this environment depends on the correspondence between the social laws and the natural needs and laws.

The French philosophers 'conceptions of man and society continue to be of great interest in our time.

Filosofii francezi din secolul al XVIII-lea s-au preocupat de problema omului, ontologiei, gnoseologiei etc. O mare atenție au acordat ei filosofiei politice, relațiilor social-politice, statului, dreptului.

Filosofii Holbach, Diderot, la Mettrie au efectuat cercetări în domeniul chimiei, biologiei și fiziologiei. Cugetătorii francezi au fost numiți enciclopediști, fiindcă își expuneau concepțiile lor sub formă de studii enciclopedice.

Concepțiile sociale și cele etice, formulate de către filosofii francezi își au rădăcinile istorice în filosofia materialismului englez. La fel ca și Locke, ei nu admiteau existența ideilor înnăscute și considerau că conștiința și morala sunt determinate de mediul social. Mediul ambiant creează preliminar condiții echitabile pentru toți și numai datorită faptului că mediul social și starea materială în care se educă omul sunt diferite, apare decalajul între facultățile intelectuale și cele morale ale oamenilor.

Așadar, pentru a educa omul, a genera o morală sănătoasă, este necesar de a îmbunătăți mediul social. Modul de perfecționare a acestui mediu, gânditorii francezi îl vedeau în aceea ca legile societății să fie în corespundere cu cerințele și legile naturii, care conțin în sine premisele echității, armoniei și bunului-simț. Astfel, considerau ei, poate fi realizat dezideratul creării unei societăți ideale, pot fi lichidate violența feudală și încălcările dreptului inalienabil al omului la libertate și fericire.

O astfel de caracterizare a esenței moralei, care era dedusă din năzuințele firești ale omului ce reprezintă un produs al naturii și societății, evident că venea în contradicție cu morala de gen feudal și religios. La Mettrie afirma: „Morala constituie un produs al politicii. Odată ce ea are începutul în politică, originea ei deja ține de natură. Morala ce ține prin proveniență de natură se deosebește de religie la fel după cum și natura se deosebește de artă”.

Diderot menționa că moravurile sociale depind de legislație și de forma de guvernământ. Statul, ale cărui legi vor coincide cu cerințele rațiunii, va putea, după părerea sa, să creeze condițiile necesare pentru o viață morală, va putea face ca omul să fie instruit, liber și virtuos.

Diderot considera legală puterea care se întemeiază pe un contract între popor și suveran. Filosofii francezi considerau că morala își are temeiul în năzuințele omului spre fericire, apreciată la justa ei valoare, în interesul personal ce nu vine în contradicție cu cel al societății. De aceea, este

necesar ca morala să urmărească scopul de a fi știință practică, ce ar crea o armonie în relațiile dintre oameni. O astfel de opinie referitor la natura și esența moralei exprima un protest vehement împotriva moralei feudale, raționaliste și abstracte în esență.

Analiza societății, instituțiilor de stat și de drept, efectuată de filosofi francezi, a constituit o contribuție valoroasă la elucidarea acestei probleme în epoca de criză a societății feudale și a contribuit, într-o măsură esențială, la înlăturarea schimbărilor sociale din Franța la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Helvetius susținea ideea că viața socială depinde în întregime de legislație, iar aceasta din urmă se subordonează, la rândul său, opiniilor oamenilor: „Și eu, scria el, am ajuns la concluzia că nenorocirile popoarelor pot fi totdeauna explicate prin imperfecțiunea legilor lor și, prin urmare, prin necunoașterea unor adevăruri morale”.

Holbach era de părerea că s-a uitat că omul are nevoile sale, că societatea nu este făcută decât pentru a-i ușura mijloacele de a le satisface, că statul trebuie să aibă drept ca scop fericirea și conservarea societății și că este chemat, ca atare, să se folosească de mobilurile necesare pentru a influența ființe simțitoare.

Viziunea materialistă în tratarea problemelor naturii, societății și a omului venea în contradicție cu concepțiile religiei. Reprezentanții materialismului francez au promovat la acest capitol o concepție ateistă militantă, într-un șir de lucrări ale lui Holbach - „Sistemul naturii”, „Demascarea creștinismului”; Diderot - „Cugetări întru explicarea naturii”, „Credincioasa” (la Religieuse); La Mettrie - „Omul-mașină”; Helvetius- „Despre esența omului”, religia a fost supusă unei profunde analize critice.

Datorită patosului și intransigenței cu care lupta împotriva religiei, Holbach a fost numit de contemporanii săi „dușmanul personal al lui Dumnezeu”, iar operele sale erau comparate cu „o ploaie de bombe, ce cădeau asupra casei Domnului”, ca „un fulger ce lumina calea unui trecător în întunericul nopții”. „Natura provine din sine însăși și n-a fost creată de nici un Dumnezeu”, susține Holbach în lucrarea sa „Sistemul naturii”.

Motivul apariției credinței religioase, îndeosebi a credinței în viața de apoi, era explicat de către filosofi materialisti prin instinctul de autoconservare, caracteristic tuturor ființelor vii, prin sentimentul fricii față de necunoscut. Religia era apreciată drept o concepție creată de oameni și nu ca un fenomen divin. Sub acest aspect erau demascate funcțiile sociale cu caracter de clasă, ce le îndeplinea religia catolică. Helvetius susținea că ideea despre Dumnezeu justifică existența absolutismului: „Pentru ca să-i poți domina, oamenii trebuie să fie orbiți”.

Marxismul a idealizat concepția filosofică a materialiştilor francezi, considerând-o ca cea mai progresistă în istoria filosofiei. Totodată, aprecierile marxiste frecvent utilizate în trecut constau, în fond, în aceea că reprezentanții materialismului francez n-au ajuns totuși la o interpretare profundă a rolului factorului economic al societății și a rolului luptei de clasă, fiind mărginiți de idealul transformărilor burgheze. Ei nu vedeau, chipurile, modul și mijlocul transformărilor revoluționare, iar argumentul lor precum că pentru a schimba conștiința și morala oamenilor e necesar mai întâi de schimbat instituțiile sociale, iar pentru a schimba conștiința și morala, crea o tautologie ce-i aducea în impas. Desigur, asemenea aprecieri nu pot include întreg spectrul de valori, idei și idealuri ce a

fost caracteristic acestor gânditori și reprezintă doar una din opiniile subiective existente, ele fiind în corespundere cu concepțiile celor ce le-au expus.

Concepțiile filosofilor francezi despre om, natură, societate prezintă interes și la etapa contemporană.

Bibliografie

1. Enciclopedia franceză, București, 1976.
2. Holban, Sistemul naturii, București, 1957.
3. Istoria filosofiei moderne, București, 1984.
4. Roșca, S., Studii, cugetări, viziuni, Chișinău, 2005.
5. Roșca, S., D., Cușcă, V., A., Gândirea filosofică în Europa Occidentală din secolele XVII-XVIII, Chișinău, 1993.